

KÜLÖNFÉLÉK.

Magyarországon a mult év a zavaros politikai viszonyok által volt lekötve. Mindenik egyház a maga rendes gyűléseit megtartotta, de feltűnőbb mozzanat alig fordult elő. A reformátusok két-izben zsinati gyűlésre is összejöttek, hogy újra átvizsgálják és javítsák egyházi törvényeiket. A protestans egyházak állami dotatiojának emelése, mely ezelőtt pár évvel megindult, szünetelt; sok más állami érdekkal együtt háttérbe szorított. Ily ügy tárgyalásáról az országgyűlésen nem lehetett szó. Oly viszonyok állottak elő, hogy a klerikális párt is távolabbi ezéjait csakugyan távolabbi időre hagyva, más pártokkal egyesült közjogi harezokra. Maga az államkormány eddig szokatlanul oly elemek szövetségét kereste, melyeknek szereplése vallási szempontból éppen nem mondható örvendetesnek. A nemzetközi atheista socialista párt jutott időnként előtérbe. Az unitárius egyházban a mult évről figyelmet érdemlő mozzanat, a tordai gymnasiumnak, mely több száz évig szolgálta a nemzeti művelődés ügyét, de pár évig más alakban létezett, ismét helyreállítása.

Németországban a mult évben több szabadelvű lelkész ellen végzést mondtak ki a consistoriumok és hibáztatták szabadelvűségükért. De a közérzület e végzések ellen tiltakozott. A miveltség azokra azzal felelt, hogy még nagyobb pártolásban részesítette a szabadelvűek egyesületét, a Protestantenvereint. Sőt újabb hasonló egyesületeket hozott létre és „a vallástörténelmi népies könyvek“ kiadására százezeren irtak alá s a szabadelvű lapokra is még többen, mint azelőtt. És a Protestantenverein központját Kaiserslauternből Berlinbe tették át.

Bajorországban a klerikaliskok a politikai liberalismus és a protestantismus iránt engedékenyebb magatartást látszanak tanusítani. A mult évben a socialdemokratákkal szövetkezve, a képviselőházi választásokon többséget nyertek a liberális párttal szemben. A protestansok azt hitték, hogy a klerikalisk párt győzelmével még rosszabb idők fognak következni rájuk. De maguk a klerikaliskok

siettek megnyugtanni, „hogy a vallásfelekezetek egyenjogosultságának megszüntetésére senki sem gondolt“. A képviselőházban is tartózkodnak attól, hogy felekezeti különbségeket érintsenek beszédeikben, sőt közelebb lapjaik azt ujságolták, hogy „X. Pius olasz katechismusának“ kiadása, mit a regensburgi nagy egyházi gyűlésen emlegettek, elmarad. Nem tartják most alkalmasnak az időt olyan könyv kiadására, melyben a protestantismus ellen támadások foglaltatnak. Nem akarják a fegyverszünetet zavarni. A protestansok azonban jól tudják, hogy ez engedékenység csak addig tart, míg a fontosabb állásokat az államban biztosítják maguknak s végezzék az, hogy Bajorországot klerikalis állammá tegyék. Szóval Hegel mondása szerint, mely most került felszínre, „Bajorország minden időre sötétfolt kell hogy legyen Németország világosság-térképén“.

Oroszországban a mult év az újkori eszmék és mozgalmak heves forradalma alatt összetörte a gör. keleti egyház sokszázéves korlátlan uralmát. A nem rég kiadott türelmi rendelet, mely az egyéni meggyőződésnek szabadságot biztosított és a külső események, melyek Oroszországra a legkedvezőtlenebbül alakultak: elsöpörték az orosz-egyház addig hatalmas procuratorát, ki a birodalmi tanácsban a szent orosz-egyház isteni küldetésének volt a képviselője nemcsak Kelet sárga fájával szemben, hanem Nyugat újkori eszméivel szemben is. Pobjedonoszczew letűnt a szintérről. És ugyanakkor az orthodox politika tehetetlennek bizonyult saját népét illetőleg is a népszenvedélyek kitörései ellenében, valamint a hatalmat kezelők durvasága és értelmetlensége ellenében is. Pobjedonoszczew és szent orosz-egyházi politikája letűntek . . . És sajátságos, hogy a mult évben bár előkelőbb formában, de hasonló eset történt a róm. katolikus egyházzal Franciaországban, hol a törvényhozó testületek kimondották az állam és egyház teljes szétválasztását. Kimondották azért, hogy a római egyház és papság káros befolyását a néptől távol tartsák, hogy hatalmát a legkisebbre korlátozzák. A francia állam a római egyházat lerázta magáról mint terhes nyűgöt, lerázta kérelmetlenül, mert nincs szüksége egyházi állampolitikára.

Franciaországban az állam és egyház szétválasztása ez év elején ténynyé vált. A legnagyobb változás, melyet Franciaország mindamellet is, hogy annyi forradalma volt, évszázak óta látott. A francia protestansok nem keresték és nem is okozták az államtól való elszakadást. A protestansok és a modern állam nem

voltak egymással ellenséges viszonyban. A római egyház ultramontan s köztársasággellenes politikája okozta a szétválást. A következők azonban a protestánsoknak is viselniök kell. Egyházközségeik többé már nem kapnak államsegélyt. Nagy áldozatokat kell hozniok gyülekezeteik fentartására. A francia protestánsok a megváltozott viszonyok közt is teljes bizalommal néznek a jövő elé. Gyülekezeteik nagyobb függetlenséget nyernek s a létfenntartás szüksége szorosabb összetartásra utalja Franciaország protestánsait.

A pápa és Franciaország. A pápa encyclicát intézett a francia katolikusokhoz, a melyben utal arra, hogy az egyháznak az államtól való szétválását már hosszú idő óta tervezik és előkészítették. Az encyclica röviden felsorolja azokat az intézkedéseket, a melyeket az egyház ellen életbeléptettek és a melyek valóságban csak kevésé választják szét az államot az egyháztól. A pápa azután vizsgálat tárgyává teszi a szétválástási törvényt és kiemeli azokat a pontokat, a melyeket különösen sérelmeseknek tart és pedig: 1. a törvény nem respektálja az Isten által szentcsített hierarchiát, az által, hogy az istentisztelet nyilvános gyakorlását a polgári bíróság illetékessége alá tartozó társaságokra bizza; 2. sérti a törvény az egyház szabadságát, a mikor az összes társaságokat a polgári hatóságok illetékessége alá helyezi és több intézkedésével korlátozza az egyháznak a hívőkre és a nyilvános istentiszteletre való befolyását; 3. sérti az egyház tulajdonjogát, a mikor legnagyobb részt megfosztja az egyházat vagyonától, templomaitól és egyházi berendezéseitől, valamint alapítványaitól és beszünteti az egyház szolgálóinak illetményeit, a mely egyrészt azokért a javakért adott kártérítés volt, a melyeket az állam az első forradalom idején magához váltott, részben pedig a concordátum által meghatározott köteleességét képezte az államnak. A szent atya sajnálkozásának ad kifejezést a fölött, hogy a szétválástási törvény megzavarja Franciaország belső békéjét.

X. Pius Olaszországgal szemben mind engesztelékenyebb magatartást tanusít. A múlt év dec. 30-án egy római közjegyző előtt az olasz kormány és a szentszék megbizottjai egy fontos szerződést irtak alá. Mikor 1873-ban az olasz képviselőház a szerzetes rendek eltörlésére vonatkozó törvényt megszavazta, kimondotta azt is, hogy a rendek vagyonának felszámolásából keletkező alapokból évenként bizonyos összeget adjanak a szentszéknek, az illető rendeknek külföldön fentartására, más szóval a hittérítők számára. IX. Pius nem akarta az évi összegeket egyáltalán elfogadni, nehogy szentesíteni látszassék azt, a mit ő jogfosztásnak tartott. Később XIII. Leo elfogadta az évi összegeket, de titokban. X. Pius ennél tovább ment. A „Journal des Débats“ római levelezője szerint

elfogadja nyilván az évi járulékokat. Nevében Respighi bibornok megjelent a kir. közjegyző előtt és az állam két magasállású hivatalnokával rendezte az ügyet és ezt írásba foglalták és aláírták. A Franciaországgal való szakítás alkalmas arra, hogy a pápa Olaszországhoz közeledjék. A jezsuiták római lapja éppen mikor az az egyesség létrejött, tárgyalta a francia szétválasztási törvényt és azt a harmadik köztársaság hivatalos apostasiájának mondotta.

Loyson Hyacinthe a „Siècle„ jan. 22-iki számában „IX. Piustól X. Piusig“ czímen vallási és egyházi dolgokról írva, felmutatja, hogy mennyire visszamarad a pápaság, mely most a szétválasztási törvény által magát megsértve érzi. Sajnálattal említi fel, hogy a Vatikánban ultra-conservatív szellem uralkodik. És megjegyzi különösen azt, hogy a bibliai tanulmányokkal ismeretlenek. Minden forradalmak közt, mondja, melyek a régi alapokat rombolják, talán a legkevésbé észrevett, de bizonyára a legmélyebben ható az, melyet a biblia tanulmányozása idézett elő . . . A keresztény hitnek megmutatása, az ihlett könyvek teljes valóságára és authenticitására által, mit minden seminariumban gyakorolnak, oly tétel, melyet többé nem lehet fentartani. Loyson Hyacinthe úgy véli, hogy a héber monotheismus és a keresztény messianismus nem függ a mindig vitás életrajzi és könyvrajzi részletektől. S cikkét így végzi: „A jövő nem a katolikus paganismusé, sem pedig a bölcsészeti atheismusé. A jövő a lélekben és igazságban imádásé, a hogy Krisztus akarta, s mi el fog jöni a Szent-Péter templomba éppenúgy, miut a párizsi Notre-Dame-ba és mindenüvé, mikor a rombolás órája után, mely még mindig tart, az újraépítés órája fog ütni.“

A Vatikán költségvetését X. Pius pápa alább szállította, de mégis nagy hiány mutatkozik. A toscaniai klerus ennek következtében felhívást intézett Európa valamennyi államának r. kath. papságához, hogy jövedelmük egy bizonyos részével járuljanak hozzá a pápai udvar költségei fedezéséhez. E felhívásra Németországból, Austriából és Magyarországból a róm. kath. püspökök már mintegy 700.000 kor. aláírást ígértek.

A katolikus párt Belgiumban. A belgák országában már huszonegy év óta van a katolikus párt uralmon. A „Revue bleue“ francia folyóirat jul. száma ezzel kapcsolatban tanulmányt közöl. Belgiumot a tizenhatodik száz reformatiója kevésbé érintette. És a tizennyolcadik száz felvilágosultság-mozgalmának is nem volt hatása csak a kastélyok párisi nevelésű úrainál. 1787-ben, mikor II. József német

császár, Belgiumnak is ura, szabadelvü rendeleteit kiadta, melyek a klerusnak politikai kiváltságait megsemmisítették, az egész népség tiltakozott ellene. 1814 ben, mikor a bécsi congressus Hollandia egy részével növelte az országot, hogy Franciaország hatalmát ellensúlyozza, a tekiutélyesebb polgárok összehívott gyűlése az elébe terjesztett alkotmányt abból az okból nem fogadta el, mert abban a lelkiismereti szabadság és a vallási cultusok egyenlősége volt kimondva. Az első francia köztársaság és első császárság uralma csak a városokban hintette el a szabadelvűség eszméit. Az 1830-iki forradalom után a szabadelvü párt jutott felül. De az utóbbi huszonegy év óta az uralom folyton a katolikus párt kezében van. Ez annak tulajdonítható, hogy a katolikus párt engedett ultramontanizmusából. 1875-ig a belga katolikusok szorosan ragaszkodtak a Syllabus tanaihoz és a helyi szabadságok védelmére szoritkoztak. De az 1880. körüli kath. nemzedék más módhoz folyamodott; a társulatokból, egyletekből kiküszöbölte a vakbuzgó ultramontanizmust. Nyiltan elfogadta az alkotmányt, melyet az előbbi nemzedék csak rossz átmenetnek nézett. S ezzel ura lett a helyzetnek és a nagy vagyonnal, melylyel a klerus szolgálatára áll, uralkodik a socialis kérdések és az ország felett.

A lengyelországi katolikusoknak a pápa a mostani politikai mozgalmakban szenvedőleges magatartást ajánl. X. Piusnak a körlevelével kapcsolatban egy író Pius egyik elődjének, XVI. Gergelynek egy hasonló iratát idézi emlékezetbe, mely iratot elődje az 1830-iki forradalom idején intézett volt a lengyelekhez. Abban az időben Mickiervicz Ádám egy könyvet adott ki „Vándorok könyve” czimen, mely francia fordításban is megjelent, melyhez az előszót Montalembert M. akkor Lammenais-nek tanítványa írta. A kivándorolt Mickiervicz könyörögve kérte a keresztényvilágot, hogy jöjjenek Lengyelország segítségére az engesztelhetetlen Miklós császár ellen, s a pápára és Istenre hivatkozott. A pápa egy körlevélben felelt, melyben rosszalta a lengyel forradalmat és Mickiervicz könyvét kárhoyzatta. Lammenaisnek hátrahagyott levelezéséből az tűnik ki, hogy a pápaságnak a lengyel kérdésben tanusított eme magatartása volt az, a mi a legfőbb indító okul szolgált arra, hogy a hires író a római hierarchiától elszakadjon.

Ujabb emlék Servétnek. A genfi engesztelő emlék után jön a vienne-i. Vienne, délfranciaországi város volt a spanyol születésű Servét Mihálynak rendes lakóhelye 1540-től fogva. „Restitutio Christianismi” czimű munkájáért először a francia róm. kath.

papság ítélte máglyára és ha el nem menekül, végre is hajtották volna rajta az ítéletet; így csak művét égethették meg, 1553. jun. 15-én. Néhány hónappal később a genfi tanács Kálvin ösztönzésére hasonlóan elítéli és a Champel-halmon oct. 27-én végrehajtja a halálos ítéletet azon a helyen, hol most az emlékoszlop áll. A francia róm. kath. papságot is csak a véletlen akadályozta meg a halálos ítélet végrehajtásában. S így a türelmetlenségnek ama ténye éppen annyira terheli a róm. kath. egyházat is, mint a kálvinista egyházat. Vienne városának néhány szabadelvű férfiai, kik névben és tényleg is katolikusok, a polgári hatóságok és a művészeti bizottság támogatása mellett most szobrot akar emelni a város egykori híres lakójának. A megalakult bizottság meg akarja óvni a tudós nevét az elfeledéstől, mert Servét, mint tudva van, Harvey-t a vérkeringés felfedezésében megelőzte; és emlékeztetni akar, hogy Servét nem csupán a Kálvin áldozata, hanem a róm. kath. egyházé is. A szobor, melynek készítését a megbízott művész már megkezdte, bizonyossága lesz annak, hogy az egyház egykor hibákat követett el a szabadság, igazságosság és az emberiség ellen és szabadelvű fiai ma azoknak a kiengesztelését akarják. És azt úgy fogják nézni mindenek, a mint a keresztényies érület növekedésének zálogát és mint helyén valót a genfi engesztelő emlék mellett. A bizottság reméli, hogy az amerikai Egyesült Államok előhaladott katolikusai is hozzájárulnak e szobor létesítéséhez.

A Brahma-Somaj egyik képviselője, Sen calcuttai tanár, ki előzetesen az amerikai unitáriusoknak volt vendége, januárius hóban Angliában tartott felolvasásokat. A Brahma-Somajjal kapcsolatban beszélt a kereszténység valódi szelleméről is. Jézus nem egy távollevő személyiség, mondotta. Jézus nem ment ki ebből a világból, hanem benne él a keresztény férfiak és nők szívében . . . És a Jézus szelleme nemcsak a kölesüös testvéri szeretetnek és szolgálatnak szelleme, hanem az egyéni felelősségnek is az érzete, a társadalmi és politikai fejlődésnek is szelleme. És a hindú népnek, mely százévekig a fatalismus eszméje befolyása alatt állott, szüksége van e szellemre. Elég volt már az indiai társadalomban a puhaságból, a férfiaság, az egyéni felelősség szellemére van annak szüksége. A Brahma-Somaj ennek a munkáját akarja teljesíteni Indiában. És azt reméli, hogy ebben vele Nyugat szabadelvű keresztényei együttéreznek. Miért jelentené a kereszténység Indiára és Kelet más népeire csupán a hódítás, a külföldi uralom szellemét?

Ki volt Szentgericzének első lutheranus papja? Bár a székelyföldön már János Zsigmond idejében elterjedt az unitárizmus, ez időből kevés papot tudunk onnan megnevezni. Károlyi Péter, iskolánk 1567-beli igazgatója, pár év múlva Váradon írt könyvében gúnyolódik a „székely prófétákkal“. E próféták egyike lehet az a Siculus (Székely) György, kit 1549 máj. 29-én avattak fel Wittenbergben lutheranus pappá s kiről ugyanott beírták az egyetem anyakönyvébe, hogy hazájába, Szentgericzére (Zentgeritzra) hívták meg papnak.

Ez az adat is bizonyítja a lutheranizmus korai elterjedését a székelyföldön. Épp oly hamar lettek azok 1569 táján reformátusokká s néhány év multával unitáriusokká. E megkedvelt hitről csak a XVII. évszáz üldözése kényszerítette egynémelyiket vissza megint az elhagyott református vallásra. (V. ö. M. ev. egyháztört. emlékek 1905. 9. 1.)

K—ó.

Érettségi vizsgálati utasítás. Dr. Lukács György vallás-és közoktatási miniszter egyre-másra új tervezetekkel lepi meg a világot. Karácsony első napján jelentek meg a napi lapokban a legelső hírek, melyek a régi érettségi vizsgálati utasítás revisiojáról szóltak. Annyira meglepők és újak voltak, hogy egyelőre nem akartunk hitelt adni a hírlapi közleményeknek. De megjelent a Hivatalos Közlöny ez évi első száma s ez közölte az egész utasítást. A hírlapi közlemények igazaknak bizonyultak.

A kérdést még Wlassics vetette fel s már-már a megoldás révébe juttatta, midőn távoznia kellett állásából.

Az országos közoktatási tanács e tárgyú munkálatát közölte az illető fórumokkal. Ezek meg is adták véleményeiket. És most fogja magát az új miniszter és e munkálattól igen lényeges pontokban eltérő utasítást készít s az illető fórumok véleményének meghallgatása nélkül, rendeletben kibocsátja az új utasítást. Wlassics honosította meg azt a mindenképen helyes eljárást, hogy valamely elvi jelentőségű rendelet kibocsátása előtt mindig megkérdezte és meghallgatta az illetékes szakköröket. Utódja — az ügy hátrányára — szakít e szokással. A régi és új utasítás között lényeges eltérések vannak. Eddig öt tárgyból kellett írásbelit tenni s a magyarból vagy latinból kapott elégtelen disqualifikált a szóbelire. Ezután csak háromból kell s egy tárgyból kapott elégtelen nem vet vissza a szóbelitől. A görög és német elmarad az írásbeliből is, szóbeliből is, holott a tanügyi körök mindkettőt a szóbeli tárgyává szerették volna tenni. Ez az intézkedés lejárhatja ezt a különben sem nagyon szeretett két tantárgyat s ha eddig nem volt kellő az eredmény, ezután még olyan sem lesz. E kívánság motívuma az volt, hogy a vizsgálatnál a visszacsések elkerülése czéljából a súlyt ne az írásbelire, hanem a szóbelire vessük. A szóbeli ideje meghosszabodik, mert elmarad a görögöt pótló irodalmi tanulmány is. Eddig egy tanulóra esett 45 perc, ezután esni fog 60 perc, egy tárgyra 12. Ha elismerjük is, hogy ez időnyereség a

vizsgálatot behatóbbá, intensivebbé teheti, de alig hisszük, hogy ez az intézkedés alkalmas volna arra, hogy az érettségi színvonalát, melynek sülyedését illetékes tényezők sokszor felpanaszolták, emelje. A létező bajokon a minősítési törvény változtatásával lehetne segíteni, amint már jeleztük e lapokon, s meg vagyunk győződve, hogy a míg nem akad valaki, a ki ennek megváltoztatását erélyesen megkezdje és végrehajtsa, addig az érettségi utasítások körül való babrálás lehet jóakarató, de egészen kárba veszett fáradság.

(Dr. G. K.)

A középiskola reformja. Egy másik tervezete dr. Lukács György közoktatási miniszternek a középiskolák reformjára vonatkozik. Már a múlt év novemberében tartott beszédjében nyilatkozott e kérdésről s később jelezte, hogy ankétet fog összehívni megbeszélésére. Törvényjavaslatával elkészült, az értekezletet összehívta s ez több napon át tárgyalta e fontos kérdésről. A törvényjavaslat nem egységes középiskolát, hanem egységes jogosítású középiskolát tervez. A 4 alsó osztályban minden tanulóra nézve egyaránt kötelező rendes tantárgyak vannak, a 4 felsőben vagylagosan kötelezők, melyek közül minden iskola legalább kettőt tartozik tanítani s minden tanuló egyet választani. A vagylagosan kötelező tantárgyak nem tárgyai az érettséginek. Ezek: görög, francia, angol, olasz, ábrázoló geometria, kémia. Az érettségi vizsgálat, tekintet nélkül arra, hogy a tanuló a vagylagosan kötelező tárgyak melyikét tanulja, általában minden főiskolára jogosít. A gymnasium és reáliskola elnevezés megszűnik s helyükbe mindenütt „középiskola“ lép.

Ez a lényege a törvényjavaslatnak, a mely — nem tagadjuk — hatalmas lépéssel vinné előbbre a középiskolát a modern eszmék és gondolatok forgatagába.

De az értekezleten igen komoly hangok emelkedtek e javaslat időszerűsége ellen. Általában az értekezletre ráfeküdt az a nehezen elnyomható hangulat, hogy ez a kormány semmivel sem szerezte meg magának azt a jogcímet, hogy ilyen nagy és nehéz kérdések ötlepszerű megoldásához fogjon s olyan allureket vegyen fel, mintha egész komolyan és czéltudatosan akarná a kulturális politikát az egész vonalon reformálni. A középiskola kérdése nem új kérdés, nyugaton is régóta vajudnak vele. Németországon az ötletes császár megcsinálta a reformot egy kijelentéssel. Nem törődött sokat a különböző középiskolák különböző tanulmányi terveivel, hanem egy rendeletben kijelentette, hogy mindenféle középiskolai érettségi minden főiskolára jogosít. Ezt nem igen volna ajánlatos utánoznunk. De az ország jelenlegi politikai közhangulata nem alkalmas arra, hogy e nagy kérdést beledobják s elhamarkodva jól-rosszul határozzanak benne. A középiskolát nem lehet odadobni érvényesülni kívánó ambícióknak kísérleti objectumul, mert egy nemzet vezető rétegei összes erkölcsi, intellectualis érdekei forognak kockán. Ezeket pedig kockára tenni nem szabad.

(Dr. G. K.)

Törvényjavaslat az egyetemekről és egyetemi főiskolákról. Leginkább rokonszenvezünk a közoktatási miniszternek ama törvényjavaslatával, a melyet az egyetemekről bocsátott ki. Főképp, vezető gondolatát tartjuk minden figyelemre méltónak, a melyet jó lesz majd alkalmas időben meghányyni-vetni. Ma a gyakorlati minősítés érdekei mindenképpen akadályozzák az egyetemet valódi hívatásában, a tudomány eszményi kultiválásában. Ma az egyetemek tartják a minősítő vizsgálatokat s az állam állapítja meg azok tanulmányi rendjét. Pedig a dolog természetéből következik, hogy ennek fordítva kellene lennie. Hisz az állam tudja legjobban a maga szükségleteit, azokat a feltételeket, a melyeknek bírása nélkül senki állami szolgálatba nem léphet. Viszont a tudomány és tanítás szabadságának elve, a mely a német egyetemeket oly megérdemelt magas polczra helyezte, azt követeli, hogy az egyetem teljesen függetlenül, minden külső állami beavatkozástól, maga állapíthassa meg tanulmányi rendszerét, a melyet nem befolyásolhat egyéb, csak a különböző tudományok természetéből folyó okok s ezek tekintetbe vétele. A törvényjavaslat ezen az alapgondolaton épül fel s valóban sajnálni lehet, hogy ilyen egészséges gondolat olyan körülmények és viszonyok között kerül felszínre, a melyeknek láttára önkéntelenül is eszünkbe jut:

Timeo Danaos et dona ferentes.

(Dr. G. K.)

Latin a középiskolában. Mostanában rájár a rúd a középiskolára. A mult évben Méray-Horváth az iskolai évet „*Kezdődik az emberbutítás*„ c. cikkével köszöntötte, A „*Huszdik Század*“-ban, s később külön is megjelent. Rendkívül heves és szinte megmagyarázhatatlan animositással megy neki a latin iskolának. Később egy másik cikkében positiv javaslatokkal is előáll, a melyek között — helyes kiindulási alapelvét nem tekintve — sok komikust is találunk. A lavinát megindította. Azután már magától is gurult. A budapesti társadalomtudományi társaság is actiót indított a középiskola kérdéséről. Fiatal tudósok, publicisták és sociologusok, kiknek agyát Spencer Herbert evolutionista tanításai termékenyítették meg, de a kiknek ítélete — ez az oly ritka szellemi kincs — még nem forrott ki, nem állapodott meg, nagy jóakarattal, de tendentiosusan kérdéseket állítottak össze és küldtek ki egyesekhez, hogy azokra szívök szerinti válaszokat kapjanak. A kérdések úgy voltak összeállítva, hogy csak a vak nem látta, hogy azok éle a mostani középiskola s annak tanulmányi rendje ellen irányult. Aztán megkérdeztek orvosokat, psychiatereket, hírlapírókat, ügyvédeket, képviselőket, csupán tanférfiakat nem, szorgosan ügyelve arra, nehogy olyan is bele találjon szólni a vitába, a ki ért hozzá s ismeri egészében a

mai középiskolát. A társaság aztán értekezletet tartott s a megkérdezett férfiak előadták a kérdéstről mondani valóikat. Ez értekezlet-ről a napilapok tendentiosus közleményeket adtak ki, a melyek a középiskola ellen már felkeltett ellenszenvet és hangulatot még szították. A társadalomtudományi társaság „*A középiskola reformja. Vita a középiskolai kérdésről.* I. kötet. Budapest, 1906.“ cz. most adta ki e beszédek egy részét. A vita még foly, nincs befejezve.

A mult iskolai év végén a kolozsvári tanári kör is hozzászólott a kérdéshez. Dr. Schneller István egy beható, a maga csapásán járó, a közhangulattól nem vezetett felolvasásban ismertette álláspontját. E felolvasást ismertetni nem czélunk. Tárgyunkra egyelőre csak annyi tartozik belőle, hogy ő az elemi és középiskola közé — a régi u. n. előkészítő osztály analogiájára, legalább is annak alap gondolatára építve — egy u. n. progymnasiumot iktatna be 3 évi folyamattal s ebből az előkészítő tanfolyamból kidobná a latint.

A kolozsvári tanári kör e havi ülésén Márkos Albert tanár foglalkozott e kérdéssel: „*A latin tanítás nehézségei a két alsó osztályban*“ czimmal. Abból indul ki, hogy a tanítási utasítások a latin és magyar tanítását különösen az alsó fokon egy kézbe kívánják adni s azt követelik, hogy e két nyelv tanításánál a kölesönös utasítások, vonatkozások teljes mértékben kihasználtsanak, hogy az egyiknél elsajátított anyag a másik tanításánál gyümölcsözőleg felhasználtassék. A milyen szépen hangzanak e tanácsok az elméletben, épen olyan nehéz a megvalósításuk a gyakorlatban. Ezt tudja mindenki, a ki valaha tanította e két nyelvet a kezdő fokon. Nem részletezzük e nehézségeket, csak épen felemlítjük a birtokos jelző és az u. n. birtokviszony, a határozókról szóló tanítás és részeshatározó eseteit. Egy másik nehézség az *est* copula szerepe. Megokolt észrevételeket tesz a gyakorlati tanárképzésről is, a melynél mintául állítja oda az elemi iskolai tanítók módszeres kiképzését. Aztán párhuzamot von a magyar és német gyermek dispositioi között. A hol a német gyermek nyelvének indogermán voltánál fogva nagy könnyűséggel esik túl a nehézségeken, ott a magyar, mert nyelve egész más nyelvtörzshöz tartozik, majdnem leküzdhetetlen akadályokkal találkozik. Ezek után már arra az eredményre jut, hogy a latin a gymnasium I.—II. osztályából törültsessék.

A gyűlés nagy tetszéssel fogadta a felolvasást s minthogy épen a latin nyelv tanárai nem voltak kellő számban képviselve s a kérdést elég fontosnak tartotta, a jövő ülésre tűzte ki megvitatását.

Nem tudjuk mi lesz az eredménye e mozgalmaknak, de azt látjuk, hogy forrongás van mindenütt s tanári körökben is egyre hódít a reform szükségességének érzete.

(Dr. G. K.)

Az állam és egyház szétválasztásának következményei. Párisból írják: Az antiklerikálisoknak az a reménye, hogy az állam és egyház szétválasztása rombolólag fog hatni az egyházra és végül szakadásra fog vezetni az egyes felekezetek közt, csodá-

latos módon az izraelitáknál teljesebbik be a leghamarabb. Néhány nappal ezelőtt egy előkelő párisi salonban a zsidó társadalom legkiválóbbjai, köztük Reinach Tivadar, a kiváló történetíró, Ábrahám a Sorbonne tanára, Léwy Germain, a dijoni rabbi, összegyűltek, hogy megbeszéljék egy reformált zsidó hitközség alapítását. A reformtervvel foglalkozók abból indulnak ki, hogy az újabb zsidó generációk úgy sem tartják meg a vallást átszármazott, orthodox formájában. Az atheista szabadgondolkodás és a socialismus a vagyonos zsidó polgárság köreiből is rohamosan terjed, a vegyes házasságok szaporodnak, a gyermeknevelés nélkülözi a vallásosságot és ha a bevándorlás nem erősítené, a zsidóvallás a közel jövőben teljesen megszűnnék Franciaországban. A reformerek ennek akarják útját állani. A reformált zsidóvallás megtartja a régi hitelveket, de új, a modern világfelfogásnak megfelelő formába öltöztetve. A zsidóvallást meg kell fosztani a ritualis szigorúságtól, a mely ugyanis elvesztette történelmi jogosultságát, nevelő értékét és csak arra szolgál, hogy a zsidók és az egyéb hitűek közt gátat emeljen. A reformált hit tisztán vallásos lesz és nemzeti szempontból nem szeparatistikus. Ellenkezőleg, a francia zsidóság beolvadása a francia nemzetbe külsőleg is dokumentáltassék, legelsőbbben azzal, hogy az istentiszteletet francia nyelven tartsák. Mint, ugyszólván historiai hagyatékot, csak néhány héber imádságot tartanak meg és az istentisztelet tartamát egy órára redukálják. Nagyjelentőségű újítás, hogy a laikus elemnek megengedik a hitszónoklást. A rendes istentiszteletet vasárnapra tervezik, a konzervatívabb elemre való tekintettel azonban szombaton is tartanak rövid istentiszteletet. A megalakulóban levő új zsidó hitközségnek legfontosabb kérdése az imaház. A reformerek igényt tartanak a meglévő zsinagógák egyikére. Nem lehetetlen azonban, hogy a konzervatívok ezt a tervet megghisítják. A kérdést, ha másként nem, úgy oldják meg, hogy a tehető reformerek adakozásából új imaházat építenek.

Szentelek kimulása. Azokkal a reformokkal, a melyeket X. Pius a pápai udvartartás egyszerűsítése céljából életbeléptetett, a pápa nem elégszik meg, hanem magát a vallást és az egyházat is meg akarja tisztítani mindattól, a mi annak méltóságán és komolyságán esorbát ejt. Rendeletileg eltávolította Nápoly piaczaról egy Expeditus nevű fantasztikus szentnek szobrát és megtiltotta ennek a szentnek imádsát, mert kiderült, hogy Expeditus sohasem élt, ha csak egyes papok fantáziájában nem. Hasonlóképpen töröltette a pápa szent Filoménát a szentelek sorából, a kit a múlt században avattak szentté és a kinek alakja éppen oly legendás, akár az Expeditusé.

Ez eltörlő intézkedés után érdekes megfigyelni a katolikus hit babonás hiszékenységét. Szent Expeditus alakja valamely élénk képzeletű nápolyi barát agyában fogant meg, ki abban a szolgáltra kész és olcsón segítő szentnek képmását alkotta, mint ezt az

elnevezés értelme világosan bizonyítja. Szobrot is állíttatott neki az elámított néppel, elhallgatva azt, hogy az a képzeletbeli alak sohasem létezett. E sehonnai szent mellett a régi görög mythológiából eredt a legendás szent Philomena. A középkorban nevezték így a philomelát vagy fülemilét. A Philomela pedig eredetileg Pandion mesés atheni görög király pogányhitű leánya volt, ki egy családi szerencsétlenség következtében vált búsán éneklő fülmilévé.

Ilyen mesébe való az a 10,000 szüz is, kiket Attila katonái Franciaországban egy esomóban találtak. Nem különben szent Crispinus, a lábbeli készítők kegyes patronusa, ki lopott bőrből készített sarút a szegények számára. Paduai szent Antal, kit a XVIII. százban a spanyol hajóhad fővezérévé tettek meg s ki a forrón óhajtott Algirt még azért sem szerezte meg a keresztényeknek. Hát még ha szent Lojola Ignác valódi mivolta világosodik ki, kinek rokkant katonából szentté bérmált emlékét hamis csodákkal vették körül a jezsuiták. Azt is mondják, hogy 100,000 aranyba került a pápa javára e szent katona megszentesítése. *R—cz.*

Unitáriusok száma hazánkban. A legújabb statistikai kimutatók szerint 1904-ben 70,967 unitárius élt Magyarországon és 13 a horvátok közt. E szerint a magyar unitáriusok száma ma meghaladja a 71,000-t.

Böln. A reformatio óta az unitarismusnak egyik erőssége. Most folyóiratunkból is jól ismert jeles munkást hívott el lelki vezéréül. A bölni egyházközség Lőfi Ödönt választotta meg papjának, hogy az atyja által az egyházközség szellemi és anyagi előmenetelére annyi évtizen át sikerrel folytatott munkát tovább vigye. Helyébe Nagy-Ajtára Veress György papjelölt választatott meg.

A hódmezővásárhelyi egyházközség állandó papjául ígérkezik most kinevezett lelkésze. A hódmezővásárhelyi egyházközségben eddig gyakran volt lelkészváltozás. A fejlődő egyházközség gondozását most Barabás István lelkész vette át, hogy buzgósággal és a néki adatott tehetséggel építse a lelkeket és az egyházközséget.

Gyászhir. Csikfalvi és kibédi *Kibédy Lajos* áll. tanítóképző intézeti r. tanár, földbirtokos, Hunyadmegye törv. hat. bizottságának tagja, városi képv. testületi tag, a dévai unitárius egyházközség pénztárnoka életének 55-ik, boldog házasságának 26-ik évében jan. 14-én elhalt. Egy közhasznú, vallásában buzgó és becsült férfi s derék magyar ember hunyt el benne. Halálát fájlalják mindenkifelett neje özv. csikfalvi és kibédi Kibédy Lajosné, szül. marozsgezsei Mohay Gizella; s nevelt leányai, a Nyárády nővérek; s szülői csikfalvi és kibédi Kibédy Sándor és neje Nagy Anna. Porait Nagyölyvesre szállították és ott helyezték a családi sírboltba végnyugalomra.

ARANYKÖNYV.

Az „Ezredéves Emlékalap“-ra tett kegyes adományok.

(28-ik közlemény.)

301. Dr. Ferencz József, ügyvéd Kolozsvár . . .	10 K.	— fill.
302. Jóváírt kamat 1905. év I-ső felére . . .	201 „	95 „
303. Péter Sándor városfalvi lelkész	5 „	— „
304. Jóváírt kamat 1905. év II-dik felére . . .	207 „	15 „
305. Báró P. Horváth Kálmán, főgondnok		
13-dik 100	100 „	— „
306. Péter Sándor, városfalvi lelkész újból . . .	3 „	— „
(Ugyanennyit adományozott a Dávid Ferencz emlékalapra is.		

Összesen 527 K. 10 fill.

Az előbbi 27. közlemény 8570 „ 70 „

Együtt 9097 K. 80 fill.

Ezt a közleményt inkább mondhatnám elszámolásnak, mint Aranykönyvnek, a mennyiben a nagyobb tételek nem adományok, hanem az elhelyezett alapítványtőke kamatai. De jól esik nekem, hogy évenként legalább egyszer (L. Ker. Magy. 1905. évi I-ső füzet.) így is rámutathatok az alapítvány gyarapodására. Minő összegről számolhatnék el most, ha többen követtük volna áldozatkész főgondnokunk nemes példáját, a ki 1896 óta évenként megújítja ez alapítvány gyarapítására szolgáló adományát? Fogadja ezért ezuttal is hálás köszönetemet. Ugyszintén köszönet a többi adományokért. Vajha a jövő évben még többeknek mondhatnék köszönetet!

Kolozsvár 1906. februárius hó.

FERENCZ JÓZSEF,
unitárius püspök.